

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології

УДК 321.7.019.5(437.6)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Чупрій Л. В.
« » _____ 20__р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» на тему:
Вплив пропаганди на розвиток демократії у Словаччині

Рівень вищої освіти: перший(бакалаврський)
Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність: 052 «Політологія»

Виконала:
Студентка ІV курсу, ПОЛб-1-22-4.0д,
Нор Валерія Юріївна _____(підпис)

Науковий керівник
Доктор філософії
Ощипок Іван Федорович _____(підпис)

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОПАГАНДИ ЇЇ ВПЛИВ НА ДЕМОКРАТІЮ.....	5
1.1. Поняття та сутність пропаганди.....	5
1.2. Роль пропаганди у демократичних процесах.....	9
РОЗДІЛ 2. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ У СЛОВАЧЧИНІ.....	14
2.1. Історичні форми пропаганди та її вплив на демократію Словаччини.....	14
2.2. Альтернативні інформаційні канали формування словацької демократії.....	19
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ СЛОВАЧЧИНІ.....	25
3.1. Зовнішні чинники впливу на демократичний розвиток.....	25
3.2. Форми протидії пропаганді у сучасній Словаччині.....	39
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному глобалізованому середовищі інформація набула статусу стратегічного ресурсу, а її контроль став одним із найпотужніших інструментів політичного впливу. Пропаганда, яка використовується для цілеспрямованого маніпулювання суспільною свідомістю, створює серйозну загрозу для стабільності демократичних систем. Це питання особливо актуальне для країн Центральної та Східної Європи. Її історичний досвід у складі тоталітарного чехословацького проекту, а також сучасні виклики в галузі інформаційної безпеки вимагають глибокого наукового аналізу та переоцінки. Вивчення механізмів пропаганди дає змогу не лише розкрити методи підризу демократичних інститутів, але й розбити дієві стратегії протистояння інформаційним загрозам.

Мета дослідження. Метою дипломної роботи є цілісне дослідження феномену пропаганди як фактору впливу на демократичну трансформацію Словаччини.

Для виконання вказаної мети дипломної роботи потрібно виконати такі основні завдання дослідження:

- Визначити теоретичні основи дослідження пропаганди та демократії
- Проаналізувати історичний вплив пропаганди на демократію у Словаччині
- Дослідити вплив зовнішньої пропаганди, як форми інформаційного впливу у сучасній Словаччині
- Виявити сучасну систему протидії пропаганді у Словаччині

Об'єкт дослідження – політична пропаганда та її вплив на демократичні процеси у Словаччині.

Предмет дослідження – засоби, механізми та наслідки впливу політичної пропаганди на формування, функціонування та розвиток демократії у Словаччині.

Методи дослідження включають: історико-ретроспективний метод - використаний для вивчення еволюції пропагандистських механізмів у Чехословаччині з 1948 року. Порівняльний метод - застосований для зіставлення стратегій російського та угорського інформаційних впливів на демократію Словаччини. Системний аналіз - розглянути пропаганду не як окремі інформаційні повідомлення, а як цілісну систему впливу, що охоплює різні рівні. Контент аналіз - для вивчення сучасного словацького інформаційного простору, зокрема повідомлень у незалежні медіа та звітів державних інституцій.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг курсової роботи становить 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи вивчення пропаганди та її вплив на демократію

1.1. Поняття та сутність пропаганди

Відповідно до статті “Концептуалізація поняття про політичну пропаганду” політична пропаганда являє собою важливий інструмент, який у сучасних умовах використовується для досягнення різноманітних цілей, зокрема для проведення когнітивних війн, підтримання політичною елітою існуючого статусу або активізації діяльності соціально та політично залучених меншин [1, с.152].

Зі світовим прогресом інструменти політичної пропаганди невпинно удосконалюються та розширюються, проте її основна сутність залишається незмінною, адже метою пропаганди як і раніше є вплив на свідомість людей.

У праці Г. Лассвела у 1927 році були наведені такі прийоми використання політичної пропаганди:

- підготовча кампанія – підрив патріотизму, довіри народу до чесності його уряду, знищення віри в можливість перемоги, переконання в необхідності залишитися в тилу
- зображення противника жадібним загарбником, ініціатором війни для збудження ненависті до ворога
- посилення пацифізму та створення ілюзії прихильника миру, висвітлення небажання супротивника заключити мир [4, с.155].

Політична пропаганда є важливим елементом політичної системи, формуючи не лише погляди й поведінку політиків, їхніх союзників чи опонентів, але й прямо впливаючи на якість і напрямок прийнятих політичних рішень. Вона визначає вектор демократичних змін, масштаби реформ та долю цілих народів. Використовуючи численні форми, методи й технології, пропаганда маскує свою присутність через різні псевдоніми. Її

дієвість часто залежить від того, наскільки ця діяльність лишається непомітною, а її аудиторія - нездатною розпізнати вплив.

Від моменту свого зародження пропаганда мала глибокий зв'язок із концепцією влади, яка виявляється як контроль над колективною свідомістю та емоціями. На відміну від більш примусових форм впливу. Примусові методи жорстокого управління, що вирізняються відкритою агресією, відрізняються від впливу, який здійснюється через пропаганду, адже вона завжди належить до м'якої влади. Основна мета пропаганди полягає не в застосуванні сили, а в тому, щоб переконувати за допомогою привабливості. Її завдання – створити непереборну чарівливість, яка спонукає людей узгоджувати свої дії з намірами автора пропаганди [2, с.408].

Дослідник Гончарук К.А. виокремлює явища пропаганди, що коливаються між перебільшенням її значущості у впливі на суспільні та політичні процеси. Такий стереотипний зв'язок пропаганди з негативом досі викривлює її сприйняття серед науковців, широкої громадськості та політичних діячів.

Більшість людей продовжує розглядати її як небажану практику, якої варто уникати, або як примітивний спосіб впливу на масову свідомість та поведінку. Однак необхідно визнати, що попри неоднозначну репутацію, пропаганда в історичному контексті мала і позитивні функції: вона сприяла зміцненню суспільної єдності, гармонізації стосунків, мирному співіснуванню та популяризації здорового способу життя [7, с.119].

Майк Спруль, відомий політолог, описує пропаганду як діяльність великих організацій або груп, спрямованих на свідомість громадськості з метою досягнення власних інтересів. Це здійснюється через нав'язування привабливих висновків, які приховують справжню мету та відсутність переконливих аргументів.

Відповідно до праці “ Пропаганда та її види” пропаганда суттєво відрізняється від звичайного спілкування або вільного обміну ідеями та інформацією своїм цілеспрямованим характером та орієнтацією на

маніпуляцію. Її головною особливістю є поєднання чіткої мети із ретельно продуманим підбором фактів, аргументів та символів, які подаються у спосіб, що забезпечує максимально сильний вплив. Для досягнення цього ефекту можуть свідомо ігноруватися важливі факти, спотворюватися дані або відволікатися увага аудиторії від альтернативних джерел інформації [4, с.154].

У сучасній науковій літературі пропаганду класифікують як “чорну”, “білу” та “сіру” залежно від її змісту, методів та намірів. “Чорна” пропаганда характеризується умисним створенням та поширенням дезінформації, яка відверто неправдивою. Її основна мета полягає у провокуванні політичних, соціальних, міжетнічних або міждержавних конфліктів.

Одним із ключових напрямків такої пропагандистської діяльності є заохочення війни, що включає підбурювання до застосування збройної сили проти іншої держави чи етнічної групи, а також стимулювання шовіністичних настроїв з метою виправдання агресії.

“Сіра” пропаганда характеризується повідомленнями, достовірність та джерело яких викликають сумніви. Іншими словами, у цьому випадку йдеться про напівправду або упереджене тлумачення фактів.

Окрім цього, існує також і “біла” пропаганда, яку можна визначити як ситуацію, де джерело інформації є повністю встановленим, а самі повідомлення вирізняються точністю та акуратністю. Інформатор, що поширює такі дані, прагне створити враження свого належного до певного кола чи спільноти. Втім, він утримується від розголошення фактів, які вважає невідповідними для себе [8, с.251].

Пропаганда представляє собою цілеспрямовану та більш-менш систематичну діяльність, спрямовану на переконання, погляди або дії інших суб’єктів за допомогою використання різноманітних символічних засобів, таких як мовні висловлювання, жести, візуальні зображення, монументи, музичні композиції тощо. Її основною ознакою є навмисність

та значний акцент на маніпуляційній складовій, що принципово відрізняє пропаганду від звичайної комунікації або вільного обміну ідеями.

Основною метою пропагандиста є досягнення конкретного результату, для чого він свідомо добирає факти, аргументи та символічні засоби, подаючи їх таким чином, щоб забезпечити максимальний вплив. У ході цього процесу можливе навмисне виключення суттєвих фактів або їхнє спотворення з метою створення бажаного інформаційного контексту [5, с.169].

Політична пропаганда являє собою складне та багатовимірне явище, що суттєво впливає на всі аспекти суспільного та політичного життя. Вона виступає важливим інструментом у руках державної влади, політичних партій та соціальних рухів, спрямованих на конструювання суспільної свідомості, активізацію громадської участі та забезпечення легітимації політичних рішень. Попри її суперечливий характер та багатоаспектність, значення пропаганди залишається непересічним у сучасному світі, де інформація та її вплив набули фундаментального значення для функціонування політичних процесів.

1.2. Роль пропаганди у демократичних процесах

Феномен пропаганди в умовах демократичного суспільства постає як парадоксальна проблема сучасної політичної науки. Демократія, яка ґрунтується на принципах раціонального висловлювання, вільного обміну інформацією та усвідомленого, індивідуально вмотивованого вибору громадян, вступає у конфлікт із сутністю пропаганди. Адже остання спрямована на маніпулювання суспільною свідомістю та звуження простору для незалежного мислення й автономних суджень.

Як пише Смазнова І. С. “Роль пропаганди у сучасних демократичних державах”, незважаючи на те, що у ліберальних державах нерідко заперечується, її вплив залишається доволі важливим, особливо у контексті військових дій та суспільних конфліктів [9, с.10].

Гарольд Лассвел, найвидатніший американський політолог, визначає пропаганду як цілеспрямоване поширення символів та наративів з метою впливу на колективну свідомість та поведінку. На відміну від звичайної передачі інформації чи переконанням шляхом логічних аргументів, вона вирізняється систематичним використанням емоційних впливів, вибіркоким підходом до фактів та застосуванням прихованих маніпулятивних методів.

У своїй праці Жак Еллюль проводить чітке розмежування між політичною та соціологічною пропагандою. Політична пропаганда характеризується як навмисна діяльність, спрямована політичними акторами для досягнення певних цілей. Натомість соціологічна пропаганда є інтегрованою складовою структури сучасного суспільства та медіа-середовища. Особливу загрозу для демократичних засад становить саме соціологічна пропаганда, оскільки її вплив непомітно визначає рамки людського мислення та сприйняття реальності, звужуючи свободу думки [12, с.158].

Публічну сферу було осмислено як простір раціонального обговорення, де громадяни через аргументований діалог формують суспільну думку. Однак цей ідеал значною мірою підривається

пропагандою. По-перше, пропаганда замінює раціональні аргументи емоційними маніпуляціями, зміщуючи увагу з аналізу суті проблеми на її символічне або спрощене відображення. По-друге, вона створює альтернативні інформаційні реальності, у яких різні частини суспільства оперують несумісними фактами та інтерпретаціями, що ускладнює досягнення спільного розуміння.

Демократичне управління базується на принципі, що громадяни повинні мати доступ до достовірної інформації, аби формувати обґрунтовані судження. Пропаганда підриває ці достовірні основи, застосовуючи тактики дезінформації, поширення конспірологічних теорій та послаблення довіри до незалежних інформаційних джерел. Філософ Джейсон Стенлі наголошує, що в демократичних системах пропаганда часто виявляється у вигляді підриву демократичних цінностей через маніпулятивне використання їхньої ж риторики.

Сучасна пропаганда активно сприяє політичній поляризації, формуючи спрощене поділення світу на “своїх” й “чужих”. Такий підхід посилює ефективну поляризацію, де політичні розбіжності переходять у виражену міжгрупову неприязнь. У подібній ситуації досягнення компромісу та консенсусу, що є ключовими елементами для стабільної демократичної системи, стає майже неможливим [9, с.16].

Тривала дія пропаганди спричиняє значні інституційні зміни. Відчутно падає рівень довіри до політичних структур та знижується легітимність демократичних установ. У разі успішного створення пропагандою атмосфери кризи та неспроможності демократичного управління громадяни стають більш відкритими до прийняття авторитарних методів. В останні роки помітними стає явище, яке називають “демократичною деконсолідацією”. Воно особливо проявляється серед молодих поколінь, які виявляють меншу прихильність до демократичних цінностей, ніж їхні попередники. Роботи Роберто Фoa та Яші Мунка засвідчують, що навіть у країнах із давніх демократичними

традиціями зростає частка населення, яке сприймає недемократичні форми правління як прийнятну альтернативу.

Одним із найбільш руйнівних наслідків пропаганди є порушення чесності виборчих процесів через маніпулювання інформаційними середовищем, у якому громадяни формують свої політичні переконання. Замість раціонального обговорення альтернатив, пропаганда нав'язує емоційні заклики, спрощені наративи та однобоке висвітлення фактів. У результаті виборчі рішення часто ґрунтуються не на об'єктивному аналізі програм чи компетенцій кандидатів, а на викривлених образах, упередження та страхів, створених штучно.

Систематичне застосування дезінформації під час передвиборчих кампаній завдає значної шкоди основам демократичного самоврядування. Коли громадяни позбавленні доступу до надійної інформації або не здатні відрізнити правдиві дані від вигаданих, процес стає серйозно підірваним. Це питання набуває ще більшої гостроти в епоху цифрових медіа, де алгоритми відбору контенту та мікротаргетинг створюють можливість адаптувати пропагандистські меседжі до індивідуальних психологічних характеристик. Такий підхід робить маніпуляції не лише ефективнішими, а й менш помітними для суспільства [11].

Спрямована пропаганда систематично підриває довіру до демократичних інституцій, незалежних медіа, судової гілки влади, а також наукових та освітніх установ. Постійний сумнів у щирості намірів та професіоналізми цих структур створює атмосферу глибокої недовіри, у якій громадянам дедалі важче розпізнати правдиву інформацію та маніпуляції.

Пропаганду може впливати в позитивному ключі також, наприклад техніки пропаганди можуть використовувати як інструмент для позитивної мобілізації суспільства навколо ідей демократичних цінностей та важливих громадських цілей. Емоційно насичені наративи, що апелюють до колективної ідентичності, історичної пам'яті та спільного бачення майбутнього, здатні мотивувати громадян до активної участі у житті

суспільства, залучаючи їх до виборчих процесів чи інших форм громадянської діяльності. У надзвичайно важливі історичні періоди, як-от етапи демократичних змін або вступ до міжнародних демократичних організацій, стратегічна комунікація має потенціал об'єднати суспільство на засадах спільних цінностей, формуючи загальний консенсус та пробуджуючи відчуття причетності до спільної історичної місії [10, с.60].

У період зовнішніх загроз або внутрішніх випробувань стратегічна комунікація здатна стати важливим інструментом для зміцнення суспільної єдності та активізації спільних ресурсів. Урядовий дискурс, що спирається на символіку національної ідентичності, історичну спадщину та спільні ідеали, може об'єднати громадян навколо необхідних, хоча й непростих рішень. Таке спілкування допомагає підготувати суспільство до прийняття жертв та компромісів, стимулює готовність до солідарності та взаємодопомоги, а також підсилює моральний дух у складні часи. Проте критично важливо запобігти тому, щоб подібна мобілізація не трансформувалася в шовіністичні настрої, ксенофобію чи придушення альтернативних думок під гаслом національної об'єднаності.

Стратегічна комунікація здатна ефективно сприяти досягненню довгострокових суспільних цілей, які потребують трансформації звичних моделей поведінки та культурних настанов. Вона охоплює формування екологічної обізнаності, популяризацію здорового способу життя, утвердження гендерної рівності, підтримку толерантності до меншин, заохочення громадянської відповідальності та інших цінностей, що сприяють становленню демократичного, справедливого й сталого суспільства [10, с.63].

Пропаганда має багатогранний та значущий вплив на демократичні процеси. Вона руйнує знаннєві основи, на яких ґрунтується демократичне управління, спотворює публічний дискурс, загострює поляризацію суспільства та підриває довіру до державних інститутів. У сучасну цифрову епоху ці явища лише загострюються

через використання новітніх технологій для цільового впливу та алгоритмічного втручання в інформаційні потоки.

Протидія впливу пропаганди вимагає всебічного підходу, який поєднує підвищення медіаграмотності населення, запровадження регуляторних механізмів для цифрових платформ, підтримку незалежної журналістики та посилення інституційної стійкості демократичних систем.

РОЗДІЛ 2. Ретроспективний аналіз становлення демократії у Словаччині

2.1 Історичні форми пропаганди та її вплив на демократію Словаччини

Історична пропаганда у Словаччині є ключовим об'єктом для дослідження, що дає змогу краще зрозуміти механізми тоталітарного контролю над суспільною свідомістю у період контролю над суспільною свідомістю у період 1948-1989 років. Це явище вирізнялось систематичним впровадженням марксистсько-ленінської ідеології через широкий спектр інституційних каналів та культурних практик.

Після лютневого комуністичного перевороту 1948 року Комуністична партія Чехословаччини (КПЧ) встановила абсолютний контроль над виробництвом та поширенням інформації в країні. Пропагандистський апарат проникав у всі аспекти суспільного життя, охоплюючи такі сфери, як освіта, культура, засоби масової інформації, мистецтво та діяльність трудових колективів. Ключову роль у функціонуванні цієї системи відігравало Міністерство інформації та культури, яке централізовано координувало ідеологічну роботу через розгалужену мережу відділів пропаганди та агітації, інтегрованих у структуру партійної ієрархії на всіх рівнях [18, с.25].

Пропагандистський дискурс формувався навколо кількох основних наративів. Перш за все, він зосереджувався на культивуванні особистого авторитету лідерів партії, зокрема Клемента Готвальда, а згодом і Густава Гусака. Крім того, значну роль відігравала риторика класової боротьби та наголос на важливості пильності перед “ворогами соціалізму”. Особливе місце займало звеличення радянської моделі життя та створення образу братерських відносин із СРСР. Нарешті, ключовим акцентом було протиставлення “загрозливого й експлуататорського” капіталістичного Заходу “мирному та справедливому” соціалістичному табору [18, с.30].

Заснування Міністерства інформації, яке згодом було реорганізовано в систему відділів при Центральному комітеті Комуністичної партії Чехословаччини, стало основою функціонування пропагандистського апарату. Одночасно вибудовувалася широка мережа відділів пропаганди та агітації на всіх рівнях партійної ієрархії – від центрального комітету до районних та навіть заводських осередків. Така вертикально організована структура забезпечувала узгодженість пропагандистських повідомлень та їхнє пристосування до особливостей локальних контекстів.

Одним із ключових аспектів стала професіоналізація пропагандистської діяльності. Задля цього було створено спеціалізовані навчальні установи, зокрема Вищу партійну школу при ЦК КПЧ, яка займалась підготовкою кадрів для ідеологічної роботи. Крім того, розроблялися методичні матеріали, організовувалися семінари та конференції, що свідчить про прагнення режиму до впорядкування та оптимізації пропагандистських заходів [17, с.115].

Пропагандистський апарат чехословацької комуністичної системи функціонував через множину взаємопов'язаних інституцій, кожна з яких мала специфічні завдання та цільові аудиторії. Масові комунікації відігравали ключову роль у впровадженні пропаганди. Центральні газети, такі як "Rudé právo" (офіційний орган ЦК КПЧ) [13] визначали партійну політику, яку згодом ретранслювали регіональні та місцеві видання. Радіомовлення Československý rozhlas [14] стало обов'язковим елементом на багатьох підприємствах, де протягом дня передавали новини та ідеологічні програми. Наприкінці 1950-х років із поширенням телебачення цей медіум швидко перетворився на потужний засіб візуальної пропаганди, завдяки щотижневим кіножурналам та тематичним передачам.

У період реформ 1948-1953 років освітня система була цілковито спрямована на досягнення цілей. В рамках цих змін запровадили обов'язкові курси марксизму-ленінізму на всіх ступенях освіти. У початкових школах діти опановували "основи суспільствознавства", середні школи та гімназії включали вивчення політичної економії та

діалектичного матеріалізму, тоді як у вищих навчальних закладах навчальна програма охоплювала історію комуністичного руху та теорію наукового комунізму. Підручники проходили сувору ідеологічну цензуру, а викладання історії велося крізь призму марксистської концепції класової боротьби [18, с.43].

Культурні установи, такі як театри, музеї, галереї та бібліотеки, перебували під постійним контролем Міністерства культури та його регіональних представництв. Офіційною естетичною доктриною став соціалістичний реалізм, запозичений із радянського досвіду. Письменники, художники та композитори були організовані у професійні спілки, які визначають можливість доступу до публікації творів, організації виставок та виконання музичних робіт. Усі публікації піддавалися превентивному контролю через цензурний апарат Головного управління нагляду за пресою (Hlavní správa tiskového dohledu) [14].

Трудові колективи виконували роль осередків повсякденного ідеологічного впливу та виховання. Партійні структури при заводах ініціювали проведення політичних інформаційних заходів, ідеологічних семінарів та зустрічей із передовиками виробництва. Профспілки, у свою чергу, займаються організацією масових масових святкувань, приурочених до радянських та комуністичних ювілеїв, а також координували “соціалістичні змагання”, супроводжувані ритуальною символікою, яка підкреслювала досягнення переможців та лідерів [17, с.178].

Культ особистості відіграв ключову роль у пропагандистській системі, особливо в її початкові роки. У цей період Клемент Готвальд поставав у ролі символічного лідера, якого характеризували як “батька народу” та “відданого учня Леніна”. Його життєпис був значною мірою міфологізований: акцент робився на його пролетарському походженні, участі у революційній боротьбі та стійкості перед ворогами класу. Після смерті Готвальда у 1953 році його тіло було муміфіковано та

поміщено у мавзолей на Віткові, а згодом, у 1962 році, у межах десталінізації, кремоване. Наступні очільники Чехословаччини – Антонін Новотний, Александр Дубчек та Густав Гусак – хоча й не досягли такого рівня оспівування та персонального культу, все ж також зазнавали ідеалізації, постаючи образами мудрих провідників нації.

Радянофільство було провідною ідеологічною лінією комуністичної пропаганди протягом усього періоду існування СРСР. Радянський Союз поставав як “старший брат”, визволитель від фашистського гніту, джерело передового досвіду та гарант стабільності. Російську мову зробили обов’язковою для вивчення у школах, а радянську літературу активно перекладали та просували. Ювілейні дати радянської історії відзначалися з особливою помпезністю. Навіть після десталінізації та помірної критики “культу особистості”, відданість СРСР залишалася непохитною ідеологічною засадою [18, с.63].

Незважаючи на всеосяжний характер пропагандистської системи, чехословацьке суспільство завжди виявляло активну позицію та не ставало лише пасивним об’єктом маніпуляції. Вияви опору та прагнення до дистанціювання від контролю набували різноманітних форм: від відкритого дисидентського руху до буденних практик символічного спротиву.

Дисидентський рух набув найбільшої помітності як форма опору, особливо після подій 1968 року. Символом морального спротиву стала Хартія 77 – декларація з прав людини, підписана понад 240 інтелектуалами, серед яких провідну роль відігравали Вацлав Гавел, Ян Патоцка та Їржі Гайек. Діяльність дисидентів охоплювала розповсюдження самвидаву, тобто неофіційних друкованих матеріалів, організацію підпільних семінарів та встановлення зв’язків із західними засобами масової інформації. Порти те, що кількість учасників руху була відносно невеликою, цей опір мав значну моральну вагу, демонструючи неспроможність режиму досягти повної гегемонії [16, с.42].

Щоденний опір, хоча й не мав яскраво героїчного вигляду, проявлявся через масштабну участь населення. Політичні жарти та анекдоти стали засобом висміювання авторитарного режиму та його ідеологічних настанов. Виявом неприйняття були іронічні настрої щодо офіційних ритуалів: участь у примусових демонстраціях часто виявлялася формальною та позбавленою ентузіазму, що можна розглядати як мовчазний протест. Інтерес до західних радіостанцій, попри дієвість глушіння сигналу, засвідчував прагнення громадян до альтернативних джерел інформації та доступу до неупереджених об'єктивних даних.

Досвід чехословацької комуністичної пропаганди набуває важливого значення у дослідженні механізмів маніпулювання суспільною свідомістю та аналізі факторів стабільності авторитарних режимів. Зазначений досвід засвідчує, що навіть найефективніша система пропаганди не здатна безкінечно компенсувати економічні труднощі, соціальну несправедливість чи обмеження громадянських свобод. Крім того, він підкреслює фундаментальну роль незалежної інформації, активного громадянського суспільства та культурної свободи у формуванні та підтримці критичного мислення.

Чехословацький приклад репрезентує парадокс тоталітарної пропаганди: чим інтенсивніше вона намагається забезпечити контроль над суспільними настроями, тим більше вона стимулює розвиток цинізму та відчуження. Примусове публічне схвалення ідей, з якими люди приватно не погоджуються, породжує розрив між суспільним та особистим "я", що підриває рівень соціальної довіри та моральних принципів у громаді.

2.2. Альтернативні інформаційні канали формування словацької демократії

Медійний ландшафт постсоціалістичної Словаччини зазнав суттєвих трансформацій, що стали результатом складних процесів, у яких альтернативні інформаційні платформи відігравали визначну роль у конструюванні та популяризації антикомуністичного дискурсу. Після революції 1989 року, відомої як оксамитова, словацьке суспільство опинилося в умовах зіткнення різноманітних історичних наративів, які значною мірою вплинули на формування колективної пам'яті та політичної самосвідомості країни. Унікальність словацького досвіду полягає в складному взаємозв'язку між офіційними підходами до декомунізації, діяльністю альтернативних медіа ресурсів та соціальними рухами, які пропонують власні інтерпретації комуністичного минулого.

Антикомуністичний дискурс у Словаччині має глибокі корені, сформовані досвідом життя під тоталітарним режимом, що тривав понад чотири десятиліття. Однак у пострадянській період він набув нових форм та проявів. На відміну від інших постсоціалістичних держав, словацький антикомунізм вирізняється певною двозначністю, яка виникла через унікальний історичний контекст: з одного боку це вплив репресивного характеру комуністичного правління, з іншого – модернізація та індустріалізація, яка відбувалися в період соціалізму [15].

Академічні дослідження виділяють кілька етапів розвитку антикомуністичного дискурсу в Словаччині. Перший етап, який розпочався одразу після 1989 року, відзначався емоційним відторгненням комуністичного спадку та прагненням до різкого розриву з попереднім режимом. Другий етап, що припав на період одразу після вступу до Європейського Союзу в 2004 році, набув більш системного характеру, проявившись у вигляді законодавчих ініціатив та офіційних заходів щодо збереження історичної пам'яті. Третій, сучасний етап, тісно пов'язаний із

розвитком цифрових медіа та появою альтернативних інформаційних платформ, характеризується розмаїттям та децентралізацією антикомуністичних наративів. Цифрова революція кардинально змінила підходи до поширення антикомуністичного дискурсу. Якщо традиційні медіа зазвичай дотримувалися певних редакційних стандартів та намагалися зберігати баланс думок, альтернативні онлайн-платформи відкрили простір для більш радикальних та емоційно насичених висловлювань. Це сприяло формуванню своєрідної “ехо-камери”, де антикомуністичні погляди посилюються завдяки вибіркового споживанню інформації та активній взаємодії з людьми, які мають схожі переконання [18, с.75].

Сучасні медіа відіграють ключову роль у збереженні історичної пам’яті, зокрема стосовно репресованих спільнот та маловідомих сторінок комуністичного минулого. Завдяки їхній підтримці численні ініціативи займаються оцифруванням свідчень жертв політичних репресій, фіксацією діяльності таємної поліції та розкриттям архівних матеріалів. Саме такі платформи у співпраці з громадянськими організаціями дозволяють висвітлювати важливі аспекти, які раніше залишалися поза увагою суспільства [4, с.155].

Альтернативні медіа активно залучаючи транснаціональні мережі для поширення досвіду, обміну інформацією та вдосконалення риторичних стратегій. Особливе значення мають тісні зв’язки з чеськими, польськими та угорськими платформами, які демонструють спільність історичного розвитку та подібність ідеологічних орієнтирів.

Європейський контекст відіграє ключову роль у зміцненні антикомуністичного дискурсу. Резолюції Європарламенту, які прирівнюють злочини комуністичних та нацистських режимів, ініціативи із вшанування пам’яті жертв тоталітарного та меморіальна політика ЄС забезпечують інституційну підтримку для місцевих антикомуністичних наративів. Альтернативні медіа активно використовують ці європейські дискурсійні ресурси, щоб посилити власну риторіку.

Взаємодія між альтернативними інформаційними каналами та антикомуністичним дискурсом у Словаччині являє собою багатогранне явище, яке віддзеркалює ширші процеси переосмислення колективної пам'яті в постсоціалістичних суспільствах. Альтернативні медіа, з одного боку, сприяють демократизації історичного наративу, даючи змогу висвітлити раніше ігноровані досвіди, а з іншого боку, створюючи загрозу поляризації думок та маніпуляції минулим.

Демократичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи після розпаду соціалістичного табору проходили в умовах глибокого впливу радянської політичної та ідеологічної системи. Словаччина, будучи частиною колишньої Чехословаччини, переживала тривалий вплив радянської пропаганди, яка формувала не лише політичну культуру, але й громадські уявлення про владу, свободу слова та участь у політичному житті. Незважаючи на успішний перехід до демократичного ладу після 1989 року, спадок цієї пропаганди продовжує залишати свій відбиток на функціонуванні демократії в сучасній Словацькій Республіці.

Радянська пропагандистська система, що діяла в Чехословаччині з 1948-1989 року, залишила значний відбиток на політичній культурі Словаччини, який відчувається навіть у сучасній демократичній реальності. Її вплив не обмежується лише зовнішніми проявами ностальгії, а проникає в глибокі структури політичної свідомості, інституційних практик та поведінки громадян [20, с.110].

Пропаганда “совєтів” формувала особливий спосіб мислення, що базувався на переконанні: офіційна інформація завжди приховує “істину правду”, доступну лише вузькому колу обраних. Такий підхід створив сприятливий ґрунт для розвитку сучасних теорій змови та поширення дезінформації. Словаччина виявилася особливо вразливою до російських інформаційних маніпуляцій саме через цей ментальний спадок. Дослідження свідчать, що значна частина населення Словаччини демонструють прихильність до проросійських наративів, недовіру до західних інститутів та схильність до конспірологічних тлумачень

міжнародних подій. Вбивство журналіста Яна Куціака у 2018 році, який займався розслідуванням корупції та зв'язків словацької еліти з італійською мафією [19], стало поштовхом до масових протестів, але водночас активізувало поширення конспірологічних теорій про “зовнішнє втручання”, що є типовими елементами радянської пропаганди [12, с.217].

Радянська система сформувала специфічну модель відносин між громадянином та державою, у якій держава виконувала роль універсального постачальника соціальних благ, робочих місць, житла та гарантійної безпеки. Така патерналістська концепція вступає в протиріччя з сучасним європейським дискурсом, де домінує неоліберальна логіка ринкової економіки та обмеженої ролі держави. У Словаччині ця напруженість проявляється у стабільній популярності соціал-популістських партій, які обіцяють відновлення концепції “соціальної держави” та захист від наслідків капіталізму. Електоральну підтримку таких партій часто забезпечують представники старшого покоління, котрі зазнали соціалізації в епоху комунізму, однак їхня підтримка не обмежується лише цією категорією. Навіть молоді люди, які не жили за комуністичної доби, нерідко успадковують подібні погляди через родинні історії та культурну передачу цінностей [20, с.111].

Радянська пропаганда в Чехословаччині була спрямована на зміцнення монопольної влади Комуністичної партії, підбив ідеї політичного плюралізму та формування образу громадянина, який діє під суворим контролем влади й фактично позбавлений впливу на ухвалення рішень. Завдяки домінуванню над засобами масової інформації, системою освіти та культурним середовищем активно поширювалась концепція безальтернативності соціалістичного шляху розвитку. Захід, у свою чергу, представлений як ворожий та морально деградований світ. У словацькому суспільстві це призводило до утвердження патерналістських настроїв, недовіри до незалежних інституцій та сприйняття держави як єдиного джерела правди та гаранта соціальної стабільності [23, с.10].

Після “Оксамитової революції” 1989 року та проголошення незалежності Словаччини у 1993 році країна офіційно стала на шлях демократичного поступу. Було впроваджено багатопартійну політичну систему, забезпечено свободу слова, створено незалежні засоби масової інформації та гарантовано громадянські свободи. Проте радянська пропагандистська спадщина залишила значний слід у формуванні політичної культури, яка виявилася недостатньо розвинутою для ефективного функціонування демократичних інститутів. Високий рівень громадянської пасивності у значної частини населення спричинив низький рівень довіри до політичних процесів та схильність до підтримки популістських чи авторитарних дискурсів.

Вплив радянських пропагандистських наративів особливо відчутний у сфері інформаційної безпеки. У сучасній Словаччині час від часу знову активізуються антизахідні, антиєвропейські та проросійські меседжі, що апелюють до ностальгічних спогадів про “соціальну стабільність” часів соціального режиму. Такі ідеї знаходять відгук серед певної частини населення, на світогляд якої радянська пропаганда вплинула, запровадивши спрощене уявлення про політику та сформувавши упереджене ставлення до ліберальної демократії, яку сприймають як “хаотичну” та “неефективну” систему [17, с.235].

Водночас слід підкреслити, що досвід життя в умовах радянської пропаганди став для словацького суспільства важливим, хоча і болючим уроком. Формування громадянського суспільства, розвиток незалежних медіа, а також інтеграція Словаччини до Європейського Союзу та НАТО значною мірою сприяли поступовому подоланню нав’язаних пропагандистських стереотипів. У сучасному суспільному дискурсі все більше уваги приділяється розвитку критичного мислення, збереженню історичної пам’яті та розкриттю механізмів дії тоталітарної пропаганди.

Радянська пропаганда минулого продовжує впливати на розвиток демократії у сучасній Словаччині, зокрема через викривлення політичної культури, зниження рівня довіри до демократичних інститутів та

підвищену вразливість до інформаційних маніпуляцій. Проте поступальний демократичний прогрес країни демонструє поступове подолання цієї спадщини. Формування зрілої демократії залишається тривалим процесом, що потребує системного підходу, зокрема у роботі з історичною пам'яттю та зміцненні інформаційної стійкості суспільства.

РОЗДІЛ 3. Характер розвитку демократичних процесів у незалежній Словаччині

3.1. Зовнішні чинники впливу на демократичний розвиток

Проблематика інформаційної безпеки набула значущості як один із головних викликів, що постають перед демократичними державами у XXI столітті. Особливо актуальним це питання стало після 2014 року, коли збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила зростання загрози пропагандистського впливу в регіоні Центральної та Східної Європи. Словаччина, яка є членом Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, опинилася у центрі інформаційної війни. Така ситуація обумовлена її геополітичним розташуванням, культурно-мовною спорідненістю з Росією, а також наявністю значної частки населення, яка демонструє проросійські настрої.

Словацький медіапростір вирізняється наявністю значної кількості дезінформаційних ресурсів, що активно просувають проросійські наративи. Платформи на кшталт Hlavné správy, Zem a Vek, InfoVojna та Slovenský Svet [25] здобули широку аудиторію, систематично поширюючи антизахідні, антиукраїнські та антиєвропейські меседжі. Фахівці з медіааналізу неодноразово зазначали, що ці ресурси використовували матеріали з RT (Russia Today) та інших ЗМІ, які знаходять під контролем Кремля, шляхом переведення чи прямого копіювання [20, с.112].

Суттєвим є й те, що чимало подібних сайтів намагаються імітувати справжні новинні ресурси, застосовуючи характерні риси журналістики, такі як тематичні рубрики, матеріали про місцеві події та коментарі так званих “незалежних експертів”. Такий підхід значно ускладнює звичайним читачам розпізнавання дезінформації.

Така соціальна мережа як Facebook залишається ключовою платформою для поширення дезінформації в Словаччині. У великих відкритих і закритих групах, що об'єднують десятки тисяч учасників, регулярно публікується контент, спрямований на заперечення фактів російської агресії, поширення теорій змови щодо НАТО, ЄС та США, а також підрив довіри до словацьких державних інституцій. Після 2022 року значно зросла важливість Телеграм-каналів, які через відсутність модерації стали потужним інструментом для координованого розповсюдження пропагандистських заяв [20, с.112].

Одним із значущих каналів впливу виступають окремі православні та наслов'янські організації, які поширюють ідеї духовної єдності з Російською Федерацією, водночас акцентуючи на протиставленні “слов'янських цінностей” культурі “декадентного Заходу”. Такі структури нерідко здійснюють діяльність у форматі публічних заходів, активно просувають проросійські позиції та підтримують зв'язки з ідейно близькими групами в країнах Центральної Європи [21].

Аналіз контенту дезінформаційних джерел дозволяє виділити кілька основних наративів, які систематично просуваються у словацькому інформаційному просторі. Перший ключовий наратив стосується уявлення про “розширення НАТО як провокацію”. У межах цього дискурсу вся відповідальність за конфлікт в Україні перекладається на захід, а Росія зображується як сторона, змушена “захищатися”. Ця риторика активно використовувалася словацькими проросійськими медіа ще задовго до початку широкомасштабного вторгнення у 2022 році.

Другий наратив зосереджений на ідеї “суверенітету у протистоянні з ЄС та США”. У ньому Вашингтон представлені як зовнішні диктатори, що нав'язують Словаччині не вигідні рішення в міграційній, енергетичній та безпековій сферах. Натомість Росія пропонується як альтернативний партнер, який нібито поважає “незалежність” малих держав.

Третій напрям включає поширення таких тез, як “існування біологічних лабораторій НАТО в Україні”, “нацистський режим у Києві”, а

також кампанії проти вакцинації та інші теорії змов. Вони спрямовані на піддрив довіри до демократичних інституцій, міжнародних організацій та наукового середовища. Такий фрагментарний підхід дозволяє охоплювати різні цільові групи, формуючи широку мережу прихильників скептицизму та недовіри до офіційних структур [23, с.9].

Одним із найвиразніших прикладів успішної реалізації пропагандистської діяльності стали результати парламентських виборів 2023 року, на яких перемогу здобула партія SMER-SD під керівництвом Роберта Фіцо. Протягом виборчої кампанії Фіцо активно впроваджував риторику, що збігалася з базовими наративами проросійської пропаганди. Він обіцяв припинити надання військової допомоги Україні, виступав із критикою санкцій, накладених на Росію, та ставив під питання доцільність членства Словаччини в НАТО. Дослідники відзначали, що ці тези широко поширювалися дезінформаційними ресурсами, що демонструє синергетичний зв'язок між офіційною проросійською риторикую та інформаційною мережею пропагандистських каналів [28, с.1].

Схожа ситуація спостерігалась на президентських виборах 2024 року. Кандидат Петер Пеллегріні, тісно пов'язаний зі SMER-SD, переміг про-євроатлантичного кандидата Івана Корчока. Це стало свідченням зростання суспільного запиту на “більш самостійну” зовнішню політику, сформованого значною мірою під впливом пропагандистських настроїв [24, с.2].

Одним із ключових довгострокових наслідків пропаганди є стале зниження рівня довіри громадян Словаччини до засобів масової інформації, урядів, Європейського Союзу та НАТО. Згідно з результатами досліджень, проведених компанією GLOBSEC, Словаччина незмінно посідає місце серед держав-членів ЄС із найвищим рівнем вразливості до дезінформації. Значна частина населення країни переконана, що медіа систематично спотворюють інформацію, уряди приховують правду, а так звані “альтернативні” джерела інформації є більш надійними. Такий рівень недовіри суттєво підриває основи демократії, адже ефективне

функціонування демократичних інституцій є можливим лише за умов наявності базової суспільної легітимності.

Пропаганда сприяє наростанню соціальної поляризації, створюючи замкнені “бульбашки” однодумців у соціальних мережах. Конфлікт в Україні глибоко розділив словацьке суспільство, де сформувались два протилежні табори: одні підтримують Україну та сприймають Росію як агресора, а інші дотримуються проросійських або нейтральних поглядів. Це розбіжність думок відбивається не лише на міжнародних питаннях, але й переноситься у сферу внутрішньої політики, що ускладнює досягнення суспільного консенсусу з важливих тем, таких як оборонний бюджет, міграція чи кліматична політика [11, с.1].

Аналіз механізмів впливу кремлівської пропаганди на території Словаччини дозволяє ідентифікувати низку ключових каналів та засобів комунікації, які сприяють поширенню проросійських наративів. Одним із важливих офіційних інструментів виступає Посольство РФ у Словаччині, яке вирізняється високою активністю в соціальних мережах, зокрема на платформі Фейсбук. Це дипломатичне представництво систематично транслює кілька стратегічно важливих меседжів. По-перше, воно акцентує на ролі СРСР як визволителя Словаччини від нацистської окупації, створюючи позитивний імідж радянського минулого. По-друге, активно розповсюджуються антизахідні тези, спрямовані на звинувачення НАТО та Сполучених Штатів у спричиненні регіональної нестабільності. Також наголошується на ідеї “природного” слов’янського братерства, що слугує зміцненню історико-культурних зв’язків Росії зі Словаччиною [21].

Особливе загострення викликав скандал у 2022 році, під час якого заступника військового аташе посольства було викрито у сприянні фінансовій підтримці одного з авторів найбільшого дезінформаційного вебсайту в країні. Цей інцидент мав серйозні наслідки, зокрема висилку 35 російських дипломатичних співробітників, що підкреслило масштаби впливу російської пропаганди та її втручання в інформаційне середовище Словаччини [20, с.110].

Парламентські вибори у вересні 2023 року проходили в умовах інтенсивної дезінформації кампанії. У перші два тижні місяця в словацьких соціальних мережах зафіксували понад 365 тисяч публікацій із виборчою дезінформацією, які отримали в середньому у п'ять разів більше ніж звичайні дописи. Основними темами маніпуляцій залишалися нарративи, спрямовані на звинувачення України та Заходу у кризі, поширенні страхів щодо можливої участі Словаччини в конфлікті та спроби дискредитації проєвропейських кандидатів. За тиждень до виборів голова зовнішньої розвідки Росії Сергій Нарішів виступив із заявою, в якій звинуватив Вашингтон у втручанні в словацьку виборчу кампанію. Після оголошення результатів колишній міністр оборони Яро Надь повідомив про діяльність тролінгових ферм та приховане фінансування місцевих структур у різних регіонах країни [28, с.1].

Президентські вибори у Словаччині, що відбулися у квітні 2024 року, стали полем для масштабної інформаційної маніпуляції. У рамках пропагандистської кампанії, спрямованої проти проєвропейського кандидата Івана Корчока, його образ трансформували у “кандидата війни”. Зокрема, йому приписували наміри запровадити обов'язковий військовий призов та направляти словаків на підтримку України у збройному конфлікті. Варто зазначити, що подібні заяви ніколи не були озвучені самим Корчком; втім, цей нарратив інтенсивно поширювався та суттєво вплинув на суспільну думку та виборчі настрої.

Ефективність кремлівської пропаганди у Словаччині знаходить підтвердження в конкретних соціологічних даних. Результати досліджень свідчать, що сприйняття Росії як загрози для безпеки значно знизилося: з 69% у 2022 році до 49% у 2024 році. Така динаміка є показовою, адже навіть на тлі продовження Росією повномасштабної війни проти сусідньої держави, кожен п'ятий словак переглянув свою позицію в бік Кремля [23, с.16].

Крім того, пропаганда суттєво вплинула на уявлення про винуватців війни. Багато громадян приймають версії, які знімають відповідальність з

Росії та покладають її на Захід або Україну. Подібні переконання прямо відповідають кремлівським наративам та призводять до зниження підтримки постачання зброї Україні.

Словаччина являє собою один із найяскравіших прикладів системного впливу кремлівської інформаційної стратегії на демократичну державу – члена Європейського Союзу та НАТО. Цей вплив формується через ретельно сплановану, організовану та фінансово забезпечену програму інформаційної дестабілізації, яка є результатом цілеспрямованих дій, а не спонтанним або випадковим явищем. Ефективність пропагандистських механізмів визначається не лише зовнішніми чинниками, але й внутрішніми слабкостями словацького суспільства. До них належать схильність до конспірологічного мислення, недостатній рівень медіаграмотності, загальна недовіра до державних інститутів та наявність реальних соціально-економічних викликів та страхів. У цьому контексті дезінформація не лише формує нову реальність, але й експлуатує існуючі прогалини у суспільному дискурсі, які вже містять потенціал для маніпуляцій.

Особливістю словацького випадку є інтеграція зовнішнього інформаційного впливу з внутрішньополітичним ландшафтом. Зокрема, правляча партія та сам прем'єр-міністр активно підтримують та поширюють ключові наративи, що походять з Кремля. Це перетворює проблему з категорії зовнішньої загрози на більш складну внутрішньополітичну кризу, яка має глибокі наслідки як для національної безпеки, так і для суспільної довіри. Досвід Словаччини слугує важливим уроком для всіх демократичних країн. Інформаційна зброя може бути не менш руйнівною, ніж фізичні засоби війни, та вимагає системного підходу для протидії. Це включає підвищення рівня медіаосвіти населення, підтримку незалежних засобів масової інформації та налагодження міжнародної координації у боротьбі з пропагандистськими кампаніями.

Не варто оминати сусіда Словаччини, адже протягом останнього десятиріччя Угорщина під керівництвом Віктора Орбана суттєво зміцнила

свої позиції як один із провідних суб'єктів інформаційного впливу в регіоні Центрально-Східної Європи. Поєднання жорсткого контролю над внутрішнім медіапростором із цілеспрямованими зовнішніми інформаційними кампаніями, спрямованими на угорські меншини в сусідніх країнах, перетворило Угорщину на виняткового гравця. Її унікальність полягає в тому, що залишаючись членом Європейського Союзу та НАТО, країна проводить систематичну політику, яка підтримує ліберально-демократичні цінності в регіоні.

Словаччина є однією з найбільш вразливих держав до такого впливу через кілька ключових факторів. З одного боку, країна має спільний кордон з Угорщиною, а також значну угорськомовну меншину чисельність близько 450-460 тисяч осіб. З іншого боку, прихід до влади Роберта Фіцо у 2023 році ознаменував суттєву зміну як внутрішньої, так і зовнішньої політики Словаччини, орієнтуючи її на модель ілібералізму, характерну для Угорщини. Ці трансформації не були випадковими, а стали результатом тривалого та структурованого впливу Будапешта, який реалізувався за допомогою як інформаційних, так і фінансових інструментів [27, с.29].

Угорська громада в Словаччині є найбільшою серед усіх угорських діаспор в основних країнах їхнього проживання – Словаччині, Румунії, Сербії та Україні. Її чисельність за різними оцінками, варіюється від 440 до 460 тисяч осіб, і більшість представників угорської меншини компактно проживають у прикордонних регіонах південної Словаччини. Така зосередженість створює сприятливі умови для формування своєрідного центру трансляції угорських інформаційних впливів [28, с.2].

Наукові дані свідчать про значну концентрацію дезінформаційних матеріалів у межах Словаччини. Близько 57% усіх задокументованих випадків поширення дезінформації серед країн із угорськими меншинами було зафіксовано саме тут. Це вказує не лише на здатність словацького суспільства сприймати угорську пропаганду, але й на його активну участь у її розповсюдженні та відтворенні [27, с.34].

Угорська меншина в Словаччині не є однорідною спільнотою, тому недоречно асоціювати всіх її членів із прихильниками орбанівської риторики. Однак специфічна модель ідентичності, де прив'язаність до Угорщини змагається з відданістю Словаччині, формує сприятливе середовище для маніпуляцій, які успішно використовують угорські ЗМІ та неурядові організації, фінансовані Будапештом [24, с.17].

Вразливість цієї групи до пропаганди посилюється низкою чинників: мовна ізоляваність, оскільки більшість угорців Словаччини віддає перевагу контенту саме угорською мовою; географічна близькість до угорського кордону, що забезпечує доступ до телебачення та радіо Угорщини; недостатня інтеграція до словацького медійного простору; а також багаторічне відчуття себе як “невизнаної” меншості, яка зберігає тісний зв'язок із Угорщиною, що сприймається як “материнська країна” [23, с.18].

Фінансовий аспект угорського інформаційного впливу є одним із найбільш детально задокументованих і системно реалізованих. Основним механізмом здійснення цього впливу виступає Фонд Бетлера Габора, створений урядом Угорщини з метою підтримки угорських національних меншин за кордоном. Зокрема, у 2020 році фонд досяг рекордного рівня фінансування, розподіливши близько 657,89 млн євро на користь організацій, що представляють меншини в різних країнах. Протягом останніх дванадцяти років угорський уряд стійко інвестує значні ресурси у політичні, економічні та релігійно-культурні ініціативи. Такі дії спрямовані на створення розгалуженої мережі залежних учасників, готових просувати угорську пропагандистську риторику [29].

Фінансова підтримка фонду охоплює широкий спектр цільових груп, починаючи від культурних та освітніх організації до медіапроектів та церковних структур. Особливу увагу привертає той факт, що одержувачі цих коштів інтегруються в мережу лояльних суб'єктів, які де-факто зобов'язані поширювати офіційно схвалені наративи Угорщини у своїх інформаційних просторах. Як наслідок, Будапешт створює не просто

окремий комунікаційний канал, а комплексну екосистему взаємозалежних структур, які перебувають у тісному фінансовому та інформаційному зв'язку з угорським урядом [29].

Угорське державне телебачення (M1, Duna TV) широко доступне у прикордонних районах Словаччини, а угорськомовні онлайн-медіа активно охоплюють аудиторію меншини. Контент цих медіа не є нейтральним: він системно просуває євроскептичні, антимиграційні та нерідко проросійські погляди, узгоджені з урядовою лінією партії Фідес.

Окремим виміром є підтримка словацьких медіа, симпатичних до орбанівської риторики. Угорський капітал опосередковано проникає в словацький медіапростір через спільні ініціативи, рекламні контракти та гранти правим та правопопулістським виданням. Такі медіа поширюють близькі до угорської позиції точки зору на ЄС, НАТО та Росію, розширюючи аудиторію угорської інформаційної стратегії за межі власне угорської меншини [29].

Угорська пропаганда, спрямована на Словаччину, базується на кількох взаємопов'язаних наративних кластерах, кожен з яких орієнтований на свою цільову аудиторію та виконує окрему функцію. Перший із них пов'язаний із євроскептицизмом та антиєвропейською риторикою. Головним елементом угорської інформаційної кампанії є формування скептичного ставлення до Євросоюзу. Брюссель представлено як віддалену бюрократичну структуру, що примушує менші країни приймати чужі цінності та обмежує їхню незалежність. Цей наратив особливо резонує серед консервативних та сільських верств населення як в Угорщині, так і в Словаччині. Він також використовується як інструмент протидії прийняттю рішень ЄС, які не вигідні угорській стороні, зокрема в питаннях верховенства права та антикорупційної політики [27, с.49].

Антимиграційний дискурс відіграє важливу роль у політичних та соціальних процесах сучасної Європи. Міграційна криза, що охопила континент у період 2015-2016 років, виступила потужним стимулом для консолідації антимиграційного наративу. Угорські засоби масової

інформації, разом із офіційними урядовими структурами, активно поширювали уявлення про мігрантів як про загрозу національній безпеці, культурно-етнічній ідентичності та економічному добробуту країни. У Словаччині правопопулістські партії швидко адаптували цю риторику до власних політичних стратегій. Ба більше, уряд Роберта Фіцо продовжує культивувати такі наративи й у сучасних умовах. Антиміграційний дискурс виконує функцію об'єднувального чинника, який цементує спільну платформу для правопопулістських сил по обидва боки угорсько-словацького кордону, сприяючи зміцненню їхніх позицій в регіональному політичному ландшафті [28, с.10].

Проросійські та антиукраїнські наративи активно закріплюються в угорському та словацькому інформаційному полі. Після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну офіційна позиція угорського уряду набула чітко проросійських обрисів: від категоричної відмови від постачання зброї Україні до блокування санкцій проти Росії. У цей дискурс також входять заяви про необхідність так званих “мирних переговорів”, які насправді пропонують вигідні для Москви умови. Ці риторичні меседжі активно поширюються й за межі Угорщини – зокрема у Словаччині, де вони знаходять відгук серед правих та ультраправих аудиторій. Образливі висловлювання прем'єр-міністра Орбана, який характеризує Україну як “несуверенну державу”, підхоплюються місцевими словацькими політичними силами, сприяючи формуванню негативного ставлення до української боротьби за незалежність та водночас дискредитуючи НАТО, яке подають як агресивний альянс. Таким чином, подібні наративи підривають підтримку України в очах словацького суспільства та посилюють розкол у європейській спільноті [24, с.32].

Термін “орбанізація” описує процес поступового демонтажу ліберально-демократичних інститутів та норм за моделлю, запровадженою в Угорщині. Це включає імітацію демократичних процедур на формальному рівні, але супроводжується придушенням реального

політичного плюралізму, незалежних ЗМІ та активного громадянського суспільства. Після 2023 року в Словаччині спостерігається схожий тренд: дискредитація ліберальної демократії та перехід до моделі “виборчої демократії в угорському стилі”.

Законодавчі ініціативи уряду Фіцо містять низку заходів, які спричинили значні дискусії та стали предметом порівняння з практиками Угорщини. Зокрема, особливу увагу викликав спірний перегляд кримінального кодексу, реформи у сфері правоохоронної діяльності, а також нововведення, спрямовані на посилення урядового контролю над суспільним мовленням та культурними установами. У 2025 році в Словаччині було прийнято так званий “Закон про іноземний вплив” та внесено зміни до законодавства про некомерційні організації, що суттєво обмежують можливості для функціонування громадянського суспільства. За своєю суттю ці законодавчі заходи помітно нагадують угорські ініціативи 2017 - 2018 років. Водночас слід зазначити, що останні були засуджені Венеційською комісією та Судом Європейського Союзу як такі, що суперечать принципам правової держави та не відповідають загальноновизнаним стандартам [26].

Медіасередовище демонструє схожу тенденцію. Уряд Фіцо зміцнив свій план на суспільні мовники та незалежні редакційні платформи. Журналісти зазначають про зростання рівня самоцензури, а також про зусилля контролювати розподіл державної реклами, що виступає основним інструментом фінансового впливу на медіа за аналогією з угорською моделлю.

А також Фіцо та Орбан активно застосовують схожу риторику, акцентуючи увагу на суверенітеті, традиційних цінностях та антизахідному консерватизмі. Правлячі партії обох країн виступають як ідеологічні союзники в Європейському парламенті, узгоджуючи спільні позиції щодо ключових питань - від політики підтримки України до міграційних та бюджетних рішень в рамках ЄС [28, с.29].

Інформаційний вплив Угорщини на Словаччину виходить далеко за межі медійного простору, охоплюючи дипломатичну та інституційну взаємодію, яка надає пропагандистським наративам підкріплення реальними політичними діями. Співпраця між двома країнами проявляється у впевненій координації позицій на ключових платформах ЄС. Від санкційної політики щодо Росії до переговорів про бюджет - Угорщина та Словаччина демонструють узгодженість дій. Зокрема, вони спільно лобіювали питання збереження постачань нафти через трубопровід “Дружба”, що використовується як аргумент проти антиросійських енергетичних санкцій. Така синхронізованість є наслідком цілеспрямованої координації, а не випадкових збігів. У контексті Вишеградської четвірки після 2023 року Угорщина та Словаччина сформували ідеологічно близький союз, який значно послабив здатність цього формату бути проєвропейським політичним голосом. Особливо коли Польща змінила свою позицію, відійшовши від проорбанського курсу під керівництвом нового уряду Дональда Туска [27, с.47].

Окрему увагу заслуговує стратегія Угорщини щодо масового надання угорського громадянства етнічним угорцям, які проживають у Словаччині, Румунії та Сербії. Цей підхід виконує дві ключові функції: з одного боку, він забезпечує Будапешту підтримку в закордонних виборах, а з іншого - зміцнює лояльність угорської діаспори до своїх історичних коренів, перетворюючи громадянство на потужний інструмент зовнішньополітичного впливу.

Словацьке суспільство демонструє активну позицію в умовах політичних змін. Після приходу Фіцо до влади країна стала свідком наймасштабніших протестів з 2018 року. Тисячі людей зібралися на демонстрації в Братиславі та інших містах по всій Словаччині, висловлюючи невдоволення через тісні зв'язки Фіцо з Росією та звинувачуючи його у підриві національних та європейських інституцій. На відміну від Угорщини, Словаччина досі зберігає більш відкритий медійний

простір та динамічну опозицію, що слугує важливим захистом від повної деградації демократії [24, с.48].

Угорський вплив має системний та багаторівневий характер. Він включає присутність Угорщини в медіапросторі, фінансування організацій національної меншини, дипломатичні ініціативи та просування ідеологічної моделі лібералізму. Хоча жоден із цих елементів окремо не визначає загальний вплив, їх сукупна дія створює потужний інструмент, який поступово послаблює демократичні основи Словаччини.

Хоч угорська меншина залишається ключовим вектором цього впливу, не варто недооцінювати ефект на ширший суспільно-політичний контекст. Важливим є також тиск на основні словацькі політичні сили через ідеологічну близькість, фінансову підтримку та демонстрацію “успішної” авторитарної моделі. Прем’єр-міністр Угорщини Віктор Орбан служить орієнтиром для значної частини правих сил Словаччини.

Також важливо наголосити на збігу угорських інформаційних наративів із російською пропагандою, зокрема в темах, що стосуються України та НАТО. Це свідчить або про стратегічну схожість позицій, або навіть про можливу координацію між Будапештом та Москвою. Такий синхронізований вплив становить серйозну загрозу безпеці західного альянсу. Словаччина наразі перебуває у стані прискореного руху в бік демократичного регресу, що віддзеркалює процеси “орбанізації”. Проте, попри наявність тривожних тенденцій, словацьке суспільство все ще демонструє більший рівень плюралізму, ніж Угорщина. Варто також зазначити активний спротив громадянського суспільства таким змінам. Вплив Угорщини на внутрішню ситуацію в Словаччині є не лише національним питанням, але й проблемою європейського масштабу. Це ставить під сумнів допустимі межі втручання держав-членів ЄС у внутрішні демократичні процеси інших країн-членів, а також актуалізує питання про спроможність Європейського Союзу захищаючи принцип верховенства права та свободи ЗМІ.

Таким чином, угорський інформаційний вплив на Словаччину є серйозним та добре задокументованим чинником, який сприяє деградації демократії в Центральній Європі. Ефективна протидія цьому явищу потребує комплексного підходу з боку громадянського суспільства, незалежних медіа, наукової спільноти та європейських інститутів. Без системного усвідомлення масштабів проблеми спорадичні заходи будуть радше неефективними.

3.3. Форми протидії пропаганді у сучасній Словаччині

Словаччина залишається однією з найбільш вразливих до інформаційних маніпуляцій держав у Центрально-Східній Європі. Дослідження GLOBSEC Trends за 2022 рік показало, що саме ця країна очолює рейтинг регіону за схильністю громадян вірити в теорії змови. Лише 27% населення довіряють засобам масової інформації (Reuters Institute, 2023), тоді як половина словаків вважають, що провина за російське вторгнення в Україну лежить на самій Україні та Заході. У такому середовищі питання протидії стає надзвичайно важливим для збереження демократичних засад країни [30].

Дезінформаційна екосистема в Словаччині почала активно формуватися з 2014 року, після анексії Криму, і з того часу зазнала значного розширення. Вона перетворилася з маргінальних “альтернативних” сайтів у розгалужені мережі на платформах як-от Facebook та Telegram. Особливо різких масштабів дезінформаційні кампанії набули перед парламентськими виборами 2023 року та у контексті майбутніх президентських виборів 2024 року [23, с.40].

Незалежні медіа відіграють ключову роль у зміцненні стійкості словацького суспільства проти впливу пропаганди. Основна їхня увага зосереджена на фактчекінгу - ретельній перевірці інформації, яка циркулює у публічному просторі. Завдяки розвитку сучасних методів верифікації та праці спеціалізованих команд, фактчекінг трансформувався у самостійний жанр журналістики, що може оперативно протидіяти інформаційним маніпуляціям. Крім того, незалежні медіа активно займаються моніторингом джерел дезінформації, аналізом та структуруванням пропагандистських наративів. Така діяльність дозволяє не лише виявляти закономірності в роботі дезінформаційних кампаній, але

й простежувати зв'язки між різними джерелами та визначати їхню можливу координацію. Результати подібних досліджень публікуються у відкритому доступі, що не лише посилює журналістську роботу, а й сприяє підвищенню рівня громадянської освіченості [32, с.2].

Перш ніж розглядати протидії, варто визначити природу наявної загрози. Словаччина перебуває під потужним впливом проросійської дезінформації, яку активно розповсюджують як зовнішні джерела, так і внутрішні. Серед останніх - окремі представники влади та "альтернативні" медіа. Особливе значення в цьому контексті має посольство Росії в Братиславі, яке демонструє найвищу активність серед усіх російських дипломатичних установ у світі за кількістю публікацій у Facebook. У 2022 році вибухнув гучний скандал, коли з'ясувалося, що словацький дипломатичний аташе намагався підкупити редактора найбільшого дезінформаційного сайту країни. Цей інцидент завершився висланням 35 російських дипломатів, чим було завдано суттєвого удару по їхній діяльності в регіону [20, с.47].

Словацький медіапростор відзначається значним впливом проросійських наративів, які активно розповсюджуються як через локальні онлайн-ресурси, так і за допомогою адаптованих іноземних джерел, орієнтованих на місцеву аудиторію. Ці ідеї здебільшого спрямовані на підірив довіри до євроатлантичних інституцій, стимулювання антиукраїнських настроїв та виправдання агресивної геополітичної стратегії Росії. Особливої тривоги викликає те, що частина словацького політикуму, свідомо чи ні, ретранслює такі меседжі, створюючи ілюзію їхньої приналежності до внутрішніх суспільних обговорень, а не до целенаправленого зовнішнього впливу.

Одним із головних інструментів поширення дезінформації залишаються соціальні мережі, де алгоритми часто підсилюють емоційно насичений контент, створюючи умови для швидкого розповсюдження маніпулятивних матеріалів. Крім того, існує широка мережа псевдомедіа -

сайтів, що імітують роботу незалежних журналістів, але насправді виконують пропагандистське завдання.

Напередодні парламентських виборів 2023 року інформаційний простір Словаччини опинився під потужним впливом маніпуляцій та фейків. Зокрема, в мережі ширилися неправдиві звинувачення щодо планів опозиції організувати державний переворот, дезінформація про участь словацьких військових у конфлікті в Україні, а також фальшиві аудіозаписи, які начебто підтверджували підкуп виборців з боку опозиційних сил. У 2024 році, після замаху на прем'єр-міністра Роберта фіцо, проросійська мережа «Doppelgänger» негайно розгорнула дезінформаційну кампанію через різні соціальні мережі, заявляючи про причетність України до цього інциденту. Результати опитування CEDMO[33], проведеного у лютому 2024 року, показують, що 77% населення Словаччини сприймають поширення дезінформації як серйозну проблему, а 76% вважають її загрозою для національної безпеки [33].

Ключову роль у боротьбі з дезінформацією в Словаччині відіграє проект Demagog.SK, який діє з 2010 року в рамках Інституту добре керованого суспільства. Ця організація спеціалізується на перевірці заяв публічних осіб. Разом із своєю чеською аналогічною організацією [Demagog.CZ](#) [35], проект активно спростовує хибну інформацію. Під час передвиборчого кампаній 2023-2024 років саме [Demagog.SK](#) [34] займався розвінчуванням численних фейків, зокрема й тих, які стосувалися фальшивих заяв про нібито “агентурне” минуле кандидата в президенти Івана Корчока [34].

Ще одним важливим гравцем у сфері протидії дезінформації є [Infosecurity.sk](#) - ключовий проект Інституту Adapt, заснований у 2019 році. Ця платформа фокусується на виявленні основних дезінформаційних наративів, моніторингу потоків проросійських пропаганди, аналізі інформаційного простору та підтримці постійного діалогу із суспільством. Редактор видання Петер Дубоці в інтерв'ю AFP у період виборів 2023 року

зауважив, що “дезінформаційна екосистема Словаччини досягла свого апогею” [35].

Розслідувальний центр Яна Куцяка відіграє ключову роль у захисті журналістики та викритті загроз у медіапросторі. Організацію створили після трагічного вбивства журналіста-розслідувача Яна Куцяка та його нареченої у 2018 році. Центр не лише займається розслідувальною журналістикою, а й виконує функцію медійного сторожа. Він документує випадки погроз журналістам (у першій половині 2024 року було зафіксовано 48 таких інцидентів), відстежує мережі фейкових акаунтів та досліджує масштабні дезінформаційні кампанії. Окрім цього, центр керує платформою “Безпечний журналіст”, яка спрямована на захист працівників медіа [35].

У Словаччині поступово формується система протидії дезінформації, хоча цей процес не завжди відзначається послідовністю та часто залежить від складу уряду. Серед основних аспектів діяльності держави слід виділити роботу спецслужб та органів безпеки. Вони проводять розвідувальний моніторинг іноземного інформаційного втручання та періодично публікують звіти про загрози для національної безпеки. Рада з питань мовлення та ретрансляції виконує регуляторну роль у медіапросторі, володіючи повноваженнями для реагування на порушення законодавства у сфері мовлення, зокрема щодо поширення дезінформації та пропаганди. Проте її ефективність залишається обмеженою через особливості правового регулювання та складнощі з визначенням пропагандистського контенту в межах чинної законодавчої бази [29].

На рівні виконавчої влади діють спеціалізовані структури, які займаються стратегічними комунікаціями. Їх основною метою є розробка і поширення авторитетного державного наративу, що слугує альтернативною дезінформацією. Така діяльність спрямована не лише на спростування окремих фейкових повідомлень, але й на проактивне інформування суспільства про державну позицію щодо важливих та чутливих питань.

Якщо казати про освітню систему та академічне середовище, то вони відіграють важливу роль у тривалій протидії пропаганді. Інтеграція медіаграмотності в навчальні програми, акцентування на розвитку критичного мислення як основного педагогічного завдання, а також проведення університетських досліджень у сфері дезінформації створюють надійне підґрунтя для формування стійкості суспільства до маніпуляцій у майбутньому.

Особливу увагу привертає очевидна суперечність у позиції Словаччини як держави. З одного боку, офіційно країна декларує підтримку ініціатив, спрямованих на боротьбу з дезінформацією. Однак, з іншого боку, прем'єр Роберт Фіцо активно поширює маніпулятивні наративи, веде нападки на незалежні медіа. У 2024 році парламент ухвалив закон про перетворення суспільного мовника RTVS на нову установу STVR, яка функціонує під посиленням контролем уряду. Журналісти цієї реформованої структури публічно заявляли про випадки цензури та тиску [29].

Протидія пропаганді в сучасній Словаччині є складним та багатогранним процесом, що включає зусилля незалежних медіа, державних установ, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Успішність цієї діяльності залежить не лише від наявності конкретних механізмів та засобів, але й від загального рівня розвитку демократичних інституцій, рівня медіаграмотності громадян та послідовності державної політики в контексті інформаційного впливу та внутрішньої політичної нестабільності створення стійкої системи протидії дезінформації залишається одним із найважливіших завдань для забезпечення інформаційного суверенітету країни [30, с.28].

Основним викликом для Словаччини залишається структурна вразливість суспільства, що проявляється у низькому рівні довіри до інституцій (лише 18% у 2023 році), недостатній медіаграмотності та глибоко укорінених проросійських настроїв серед частини населення. Боротися з цими проблемами необхідно через системну та довгострокову

роботу, зокрема у напрямках медіаосвіти, підтримки незалежної журналістики та зміцненні демократичних інституцій.

Досвід Словаччини може стати цінним уроком для країн Центральної та Східної Європи: успішна протидія пропаганді можлива лише за умови реальної, а не лише декларативної підтримки свободи слова з боку держави та формування сильного громадянського суспільства як основного захисту механізму демократії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає можливість сформулювати ґрунтові висновки стосовно сутності пропаганди, її історичного впливу на демократичні інститути, а також сучасних викликів, які постають перед словацькою демократією в умовах гібридної інформаційної війни.

Пропаганда як соціальний феномен не має однозначного визначення. Водночас більшість дослідників схильні трактувати її як цілеспрямований та систематичний вплив на масову свідомість, спрямований на формування визначених переконань, установок та моделей поведінки, що відповідають інтересам суб'єкта пропагандистської діяльності.

З теоретичної точки зору встановлено, що результативність пропаганди базується на залученні когнітивних упереджень людського мислення, таких як схильність до підтвердження існуючих переконань, емоційного впливу, спрощення складних явищ до бінарних протиставлень "свій-чужий". Важливим компонентом також є механізми групової ідентичності та соціального тиску. Подібні психологічні аспекти роблять пропаганду особливо загрозливою для демократичних суспільств, де фундаментом легітимності влади є свободи формування думок громадян.

Досвід Чехословаччини слугує неповторним науковим прикладом для аналізу взаємодії пропагандистських механізмів із демократичними інститутами. Дослідження виявило, що цей досвід охоплює кілька етапів, кожен із яких відрізняється специфічними методами впливу пропаганди на суспільні та політичні процеси. У Радянський період (1948-1989) Чехословаччина перейшла до моделі тоталітарного управління, що супроводжувалася комплексним впровадженням пропаганди як засобу формування суспільної свідомості та придушення демократичних ідей. Для цього використовувалися такі інструменти, як повний контроль над засобами масової інформації, освітнім процесом та культурною сферою, маніпулюванням історичним дискурсом та переслідування опозиційних

думок. Особливо промовистим є приклад “Празької весни” 1968 року, коли радянська пропаганда застосувала наратив захисту соціалістичного порядку від уявної контрреволюції. Це дозволило поставити військову інтервенцію в прийнятому світлі для певної частини міжнародної спільноти. Практичний урок чехословацького досвіду полягає в тому, що демократія є вразливою для пропаганди навіть за наявності відносно розвинених інститутів, якщо в суспільстві існують глибокі соціальні суперечності, а й медіаграмотність населення залишається низькою. Водночас цей досвід свідчить про здатність суспільства до відновлення демократичних цінностей навіть після тривалого пропагандистського придушення.

Дослідження сучасної словацької медіасфери виявило комплекс взаємопов’язаних загроз, що формує несприятливе інформаційне середовище для демократичних процесів. Словаччина займає специфічне геополітичне положення - як член НАТО та ЄС, вона водночас зазначає системного впливу проросійської дезінформації, яка використовує культурно-мовну спорідненість та ностальгічні настрої щодо радянського минулого. Аналіз інформаційного простору Словаччини показав, що проросійські наративи успішно проникають у суспільну свідомість через кілька каналів: прокремлівські веб-сайти та соціальні мережі, окремі традиційні ЗМІ з проросійською редакційною політикою, а також через мережі впливу у політичному середовищі. Серед ключових дезінформаційних наративів, поширених у Словаччині, виділяються: антизахідні конспірологічні теорії, заперечення агресії Росії проти України, антивакційна дезінформація, підрив довіри до інститутів ЄС та НАТО. Дослідження показало, що ці наративи не є випадковими - вони утворюють систему, спрямовану на підрив зовнішньополітичного курсу країни. Важливим чинником інформаційної вразливості Словаччини є фрагментованість медіаринку, концентрація медіавласності в руках обмеженого кола осіб із політичними інтересами, а також недостатнє фінансування якісної незалежної журналістики. Ці структурні проблеми

створюють сприятливі умови для поширення дезінформації та послаблення демократичного дискурсу.

Дослідження механізмів протидії пропаганді дозволило виявити як успішні практики, так і системні прогалини у словацькому та ширшому центрально європейському контексті. Ефективна протидія пропаганді вимагає комплексного підходу, що поєднує освітній, інституційний, технологічний та міжнародний виміри. У сфері медіаграмотності встановлено, що найефективнішим є довгострокові освітні програми, інтегровані в шкільні навчальні плани, які навчають учнів критично аналізувати джерела інформації, розпізнавати маніпулятивні техніки та верифікувати факти.

На інституційному рівні важливу роль відіграють незалежні медіарегулятори, фактчекінгові організації та структури з кібербезпеки. Дослідження виявило, що Словаччина робить перші кроки у цьому напрямку, однак інституційна база протидії дезінформації залишається недостатньо розвиненою порівняно з кращими практиками країн ЄС.

На міжнародному рівні важливими механізмами протидії є координація в рамках ЄС, обмін розвідувальними даними в рамках країн НАТО, а також двостороннє співробітництво між країнами-членами. Транскордонна координація є необхідною умовою ефективної протидії пропаганді, яка за своєю природою не обмежується національними кордонами.

Дослідження підтвердило, що пропаганда є не лише інструментом зовнішнього інформаційного впливу, але й симптомом внутрішніх проблем демократичного суспільства - низького рівня довіри до інститутів, соціальної поляризації та нерозвиненості громадянської культури. Відповідно, справжня протидія пропаганді неможлива без вирішення цих глибших соціальних проблем.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з більш детальним вивченням ефективності конкретних програм медіаосвіти в словацькому контексті, порівняльним аналізом практик протидії дезінформації у країнах

Вишеградською четвірки, а також дослідження впливу нових технологій - штучного інтелекту, дипфейків - на майбутні форми пропаганди та механізми захисту від них.

Таким чином, проведена робота не лише розкриває складну взаємодію між пропагандою та демократією у конкретному центральноєвропейському контексті, але й підтверджує, що захист демократії в інформаційну епоху є безперервним процесом, що вимагає постійної уваги, адаптації та активної участі всіх суб'єктів - від держави та громадянського суспільства до кожного окремого громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баровська А.В. Стратегічні комунікації vs пропаганда та контрпропаганда. Інформаційне суспільство в Україні: стан, проблеми, перспективи : *Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Дні інформаційного суспільства-2015»*. Київ, Україна 19–20 травня 2015 р. С. 60–63.
2. Боровець І. І. Словацька держава 1939–1945 рр.: історична генеза та особливості розвитку. Кам'янець– Подільський : [б. в.], 2012. 248 с.
3. Бусора О. В. Поняття та сутність демократії. *Розділ VI. Людський фактор і кримінальний закон в публічно-правовому регулюванні*. Ужгород, 2017. С. 271-274
4. Висоцький О. Ю., Халапсіс О. В. Кіно і політична пропаганда : навч. посіб. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 408 с.
5. Гурківська А. С. Концептуалізація поняття “Політична пропаганда”. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. Київ, 2021. Випуск 35, с.150-160
6. Драбюк С.С. Пропаганда та її види. Шляхи протидії пропаганді. *Розділ VII. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право*. Київ, 2022. С. 153-157
7. Експерти : Словаччина винятково вразлива до кремлівської дезінформації. *Polska Agencja Prasowa*. URL: <https://www.pap.pl/ua/ukrainian/news/eksperti-slovachchina-vinyatkovo-vrazлива-do-kremlivskoi-dezinformacii> (дата звернення: 03.03.2026).
8. Еллюль Ж. Пропаганда : формування світогляду чоловіків; пер. з фр. К. Келлена, Ж. Лернер. – Нью-Йорк : *Vintage Books*, 1973. – 320 с.
9. Історія країн Центральної та Південно-Східної Європи. - Запоріжжя: ЗДУ, 2003. - 77с.
10. Корман В. О. Пропаганда : суть та види. *Становлення та розвиток маркетингу в Україні: від теорії до практики*: зб. наук. праць. Умань, 2022. С. 168–182. URL: <https://marketing.udau.edu.ua/assets/files/2024-2025/zbirnik-2022-stanovlennya-ta-rozvitok-marketingu-v-ukraini-vid-teorii-do-praktiki.pdf#page=168> (дата звернення: 13.02.2026)
11. Петраков М.О. Історична політика Словацької республіки: трансформація пам'яті в посткомуністичний період. *Регіональні студії*. Київ, 2025. С. 27- 134. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/42/22.pdf> (дата звернення 03.03.2026)

12. Поведа О. Цілі та особливості пропагандистської діяльності Росії в Словаччині. *Journal of Political Research*. 2025. С. 108-111. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17862> (дата звернення: 03.03.2026).
13. Пропаганда та дезінформація: що найбільше впливає на український інфопростір. *Головна. Новини*. 2024. URL: <https://nsju.org/novini/propaganda-ta-dezinformacziya-shho-najbilshe-vplyvaye-na-ukrayinskyj-infoprostir/> (дата звернення 04.12.2025).
14. Руде право. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Rud%C3%A9_pr%C3%A1vo (дата звернення 12.12.2025)
15. Скуленко М. І. Ефективність пропаганди. Запоріжжя : Видавництво КПУ, 2011. С. 248–362
16. Смазнава І. С. Роль пропаганди у сучасних демократичних державах. «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали міжнар.наук. -практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 1. – С. 7-10.
17. Суд Європейського Союзу. Court of Justice of the European Union (2020). Case C-78-18: Commission v. Hungary (Transparency of Associations). URL: <https://curia.europa.eu>
18. Філіппов А. Як історія стала інструментом російської пропаганди у Словаччині і до чого тут Фіцо. *Європейська правда*. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/09/3/7219390/> (дата звернення: 12.03.2026).
19. Чехословацьке радіо. *Wikipedia*. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_rozhlas (дата звернення 12.12.2025)
20. Чехословацький антикомуністичний опір. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%80 (дата звернення 09.01.2026)

21. Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння. Київ, 2017. С. 119-121
22. Ян Куцяк. *Wikimedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BD_%D0%9A%D1%83%D1%86%D1%8F%D0%BA (дата звернення 03.03.2026)
23. Átlátszó. *Hungarian Government Pours Money into Football, Churches and Schools Abroad*. 2023. URL: <https://english.atlatszo.hu/2019/02/21/hungarian-government-pours-money-into-football-churches-and-schools-abroad/> (дата звернення: 25.03.2026)
24. Balkan Insight. Orbán's Fico Problem : New Slovak Law Stirs Minority Tensions. URL: <https://balkaninsight.com/2026/01/08/orbans-fico-problem-new-slovak-law-stirs-minority-tensions/> (дата звернення: 20.03.2026)
25. CEDMO. *Survey on disinformation perception in Slovakia*. Central European Digital Media Observatory. 2023. URL: <https://cedmohub.eu> (дата звернення 10.04.2026)
26. Demagog.CZ. Czech fact-checking platform. URL: <https://demagog.cz> (дата звернення 11.04.2026)
27. Demagog.SK. Fact-checking platform of the Institute for Well-Governed Society. URL: <https://demagog.sk> (дата звернення 11.04.2026)
28. GLOBSEC. *GLOBSEC Trends 2022: Central Europe at a crossroads*. GLOBSEC Policy Institute. 2022. URL: [Home | GLOBSEC - A Global Think Tank: Ideas Shaping the World](#) (дата звернення 10.04.2026)
29. Hlavné správy. *Wikipédia : slobodná encyklopédia*. URL: https://sk.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%A9_spr%C3%A1vy (дата звернення: 12.03.2026)
30. Investigative Centre of Ján Kuciak. *Reports on threats to journalists and disinformation campaigns in Slovakia*. 2024. URL: [About us - ICJK](#) (дата звернення 11.04.2026)
31. J. Mickle Sproul. *Channels of propaganda*, Bloomington, IN: Eric. Edinfo Press, 1994, 5 с.
32. Kurdyla P. *The Forgotten Activists : Czechoslovakia's Slovakian Dissident Movement*. Young Scientists Grinchenko – Seton International Journal. – 2022. – Issue 4. – URL: <https://vsgsj.kubg.edu.ua/>
33. Political Capital. *Media Hegemony and Exporting Disinformation Across the Border : The Orbán Regime's Influence on Hungarian Minorities' Public Discourses in Romania, Serbia, Slovakia and Ukraine*. Budapest : Political Capital Institute. 2023. URL:

- https://politicalcapital.hu/news.php?article_read=1&article_id=3311 (дата звернення: 20.03.2026)
34. Pullmann M. *The End of the Experiment : The Transformation of Czechoslovakia, 1989–1993*. Prague : Karolinum Press, 2011.
35. Ramet S. P. *Post-Communist Politics in Central and Eastern Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010.
36. Reuters Institute for the Study of Journalism. *Digital News Report 2023*. University of Oxford. 2023. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023> (дата звернення 10.04.2026)
37. Hlavné správy. *Wikipédia : slobodná encyklopédia*. URL: https://sk.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%A9_spr%C3%A1vy (дата звернення: 12.03.2026).